

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 4

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 882 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-aprelda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Organizational Behavior and Leadership.....	10
Ibrokhim Gulomov	
Baliqchilikda klasterlarini tashkil etishning nazariy asoslari	18
Olim Murtazayev, Muydinov Olim Bekmuratovich	
Оценка состояния привлечения инвестиций в сферу туризма Узбекистана и механизмы управления	24
Арзиматов Бобирмирзо Зокирджон угли	
Biologik aktivlar buxgalteriya hisobni milliy va xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish masalalari ...	27
Axmadaliyeva Zebo Abduxalimovna	
Aholi yashash joylarida yong'in risklarini bartaraf etish xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari	32
Aziz Zikriyoev	
O'zbekistonda ilmiy darajali kadrlar tayyorlash tizimi boshqaruvining tashkiliy tuzilmasi va vazifalari	40
Beknaeva Shaxnoza Vladimirovna	
Mintaqaviy turizmning iqtisodiyot rivojlanishiga ta'siri (O'zbekiston turistik xizmatlar bozori misolida)	45
D. B. O'roqova	
Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ko'paytirishning asosiy yo'llari	50
Ibrohimov Boburmirzo Baxtiyor o'g'li, Sayfiddinov Sarvarbek Anvarbek o'g'li	
Sanoat korxonalarining aksiyalar bozoridagi faoliyati tahlili: muammolar va yechimlar	55
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
Qurilishda modernizatsiya va diversifikatsiya qilish asosida yangi ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish	63
Islamov Ozodjon	
Sanoat korxonalari innovatsion salohiyatini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish yo'llari	67
J. K. Boymurodov	
Mamlakatda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish yo'nalishlari	72
Kadixodjayeva Nilufar Raxmatullayevna	
BlokchEYn texnologiyalari yordamida raqamli iqtisodiyotni o'zgartirish	77
Karabayev Rustam Zafarovich, Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida zamonaviy mehnat bozorining rivojlanishi	84
Layli Mirzayeva	
Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishda investitsion resurslardan samarali foydalanish mexanizmlari	88
Luiza Komilovna Xaydarova	
Umumta'lim muassasalari sonining ekonometrik tahlilini pedAgogik metodlar yordamida amalga oshirish	93
Ravshanova Muhayyo Maxmanazarovna	
O'zbekiston tarixiy shaharlarida turistik faoliyati shakllanishi va ularni boshqarishning nazariy asoslari	98
Meliqulov G'ayrat Abdug'afforovich	
Iqtisodiy rivojlanish va ilmiy tadqiqot rivojlanishining havo ifloslanish darajasiga ta'siri	105
Murodullayev Kamoliddin Sherzod o'g'li, Sadibekova Bibisora Djapparovna, Turdiqulov Farrux Ravshanjon o'g'li	
Hududlarni rivojlantirish va "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishning ekologik muammolari	110
Maxkamov Saidafzal Saidkamol o'g'li, Yigitaliyeva Dilnavo Mansurjon qizi	
Ekoturizm obyektining tasniflanishi va alohida xususiyatlari	116
Qodirov Azizjon Anvarovich	
Mamlakatimiz oliy ta'lim tizimida sifat menejmentidan foydalanishning konseptual asoslari	121
Saidqulova Furuza Farmonovna	
Bo'lajak iqtisodchilarning kasbiy kompetensiyalari	125
Shukurova Marifat Xodjiakbar qizi	
Ta'limning bosqichlari va ularning inson kapitalini shakllantirishdagi ahamiyati	129
To'rayeva Hurriyat To'yqulovna	

Hududlarda to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish dasturini amalga oshirishda marketingni rivojlantirish yo'llari	136
Xamidov O. X., Tojiyeva A. F.	
Investitsiyalar marketingining strategik aspektlari.....	143
Xodjamberdiyeva Dilnoza Bahtiyorovna	
Xorijiy investitsiyalarni jalb etishda investitsion muhit jozibadorligini oshirishga nazariy qarashlar	149
A. Bektemirov, A. A. Abdurahmonov	
Qishloq xo'jaligi raqobatbardoshligini oshirishning ilg'or xorij tajribasi	154
Abdulloev Asliddin Junaydullayevich, Ochilov Narzullo Fayzulloyevich	
Sanoat ishlab chiqarish tizimining investitsion xususiyatlari.....	159
Yodgorova Xalima To'liqinovna	
Turizm sohasi uchun yuqori malakali kadrlarni tayyorlashda davlat va xususiy sherikchilikning o'zaro bog'liqligi tahlili.....	165
Raxmatov Adxam Itolmasovich	
Mamlakatimizda turizm tashkilotlari faoliyatini qo'llab-quvvatlash maqsadida marketing instrumentlari orqali samarali tizim yaratish.....	169
Suyunova Kamilla Baxromovna	
Qishloq xo'jaligida agrokimyo xizmatlar ko'rsatishning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	173
Tabayev Azamat Zaripbayevich	
Yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilishni faollashtirish muammolari	178
Xomitov K. Z., Masharipova S. R.	
Considerations on the Problem of Illegal Migration and Human Trafficking	183
Azamatova Gulmira Bayirbekovna, Otarbayeva Guljan Kobeyevna	
Sustainable Development and Environmental Economics in Uzbekistan: A Focus on Carbon Pricing and Renewable Energy	186
Muhammadiyev Po'latjon Ilhomjon o'g'li, Urganbayeva Dilnoza Toxtasinovna	
The use of Digital Technologies in the Provision Of Utilities to the Population	192
Mamanazarov Oybek Shomurodovich, Inoyatova Durdona Shoxaydarovna, Alijonov Jamshid Alijon o'g'li	
The Current State of the Digital Economy in the Agrarian Sphere: Problems and Solutions	196
Babadjanov Abdirashid Musayevich	
Behavioral Theory of the Firm.....	201
Egamberdieva Oydin Abror qizi	
The Role of Information Technologies in Increasing the Capitalization of Commercial Banks	207
Egamova Makhfurat Esanovna	
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан	211
Абдуллоев Фуркат Олимджонович	
Совершенствование методологии экспертизы инвестиционных проектов	216
Бекимбетова Гулнора Маратовна	
Методические подходы к формированию механизмов стратегического управления развитием химической отрасли.....	223
Бибутова Шахло Саъдуллаевна	
Меры по снижению доли теневой экономики в стране.....	228
Махмудова Юлдузхон Бахромжон кизи, Сафаров Гиёсиддин Абдуллаевич ўғли	
Формирование национальной инновационной системы – одна из приоритетных задач повышения конкурентоспособности Республики Узбекистан	232
Н. М. Махмудов, А. А. Алиев, З. А. Мирзоев	
Мониторинг и анализ современного состояния и развития промышленности в Узбекистане.....	237
Назарова Раъно Рустамовна, Исмоилова Малика Дилшодовна	
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов.....	243
Раупов Жамшид Рашидович	
Роль применения ключевых показателей эффективности труда на предприятиях.....	249
Рахматуллаева Шахноза Хамидовна	

Влияние цифровой трансформации на инвестиционную привлекательность Узбекистана.....	255
Саитхамолов Мухаммадхожа Сабирходжа угли, Маркабаева Жансая Айбек кызы	
Организация и координация методической помощи при управлении педагогическими кадрами	261
Хакимова Майя Юрьевна	
Интеграция узбекистана в мировое экономическое содружество путем унификации бухгалтерского учета на основе МСФО	266
Зарипова Саёхат Зафаровна	
Tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashni rivojlantirish imkoniyatlari.....	271
Abduqodirova Ozoda Anvarjon qizi	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarga ajratilgan kreditlarning joriy tahlili.....	276
Abdusalomov Jaxongir O'ktam o'g'li	
Globalashuv sharoitida mamlakatimizda sug'urta bozorini raqamlashtirishning ahamiyati	282
Anvarova Z.	
The Role of Parents and Teachers in Promoting a Healthy Lifestyle in Children.....	286
Axtamov Djamshed Baxromovich	
A Study of the Importance of Green Economy in Uzbekistan Sustainable Economic Development and its Measurement Indicators in Relation to Environment.....	291
Ataniyazova Maksuda Baltayevna, Tairova Zarnigor Mammot qizi	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishning zarurligi.....	296
Avazov Iloxom Ravshanovich	
Foydani soliqqa tortish obyekti sifatidagi iqtisodiy tarkibi.....	301
Axrorov Zarif Oripovich	
Surxondaryo viloyatida aholining uy-joy bilan ta'minlanganlik darajasini tahlili.....	309
Ibragimov Qobil To'xtamishovich	
Review of Methodological Approaches to Enterprises Financial Condition Analysis.....	314
Ismailova Maxbuba Mirxalilovna	
Innovatsion rivojlanish sharoitida xizmat ko'rsatish sohasini tasniflanishining nazariy va ilmiy asoslari.....	319
Masharipova Manzura Alimbayevna	
Korxonalarda benchmarking strategiyalarini qo'llashning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlari.....	325
Narziyeva Dilafiruz Muxtorovna	
Davlat budjetining soliqsiz daromadlari shakllanishini takomillashtirish yo'llari.....	330
O'ktamova Nargiza Narzulla qizi	
Mamlakatimizda sanoat ishlab chiqarishi korxonalarining rivojlanish holati tahlili.....	334
Olimov Maqsudjon Komiljon o'g'li	
Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlar talablari asosida tuzish.....	339
Pardayeva Zulfizar Alimovna	
Raqamlashtirish sharoitida qo'shma korxonasi faoliyatining tahlili.....	343
Rashidov Jamshid Xamidovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishida oilaviy tadbirkorlikning o'rni.....	348
Raximov Baxromjon Ibroximovich, Saloxiddinov Zuxriddin Nuriddin o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitda xizmat ko'rsatishning ilmiy asoslari.....	352
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitda telekommunikatsiya sohasini rivojlantirish ilmiy asoslari.....	356
Toshmatov Salohiddin Zayniddinovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarni joriy etishning huquqiy masalalari.....	360
Turg'unov Saloxiddin Jamol o'g'li, Mirzayeva Mohidil Vohidovna	
Zamonaviy sharoitlarda korxonalarning moliyaviy baqarorligini yaxshilash masalalari	366
Usmanova Guljahon Ulug'bek qizi	
Franshizalarni jalb qilishda davlat boshqaruvi tizimida marketing tadqiqotlarining ahamiyati	371
Xodjayev Anvar Rasulovich	

Transport Decarbonization Strategy.....	377
Yarashova Vasila Kamalovna, Muradov Bekzod Xidirnazar ugli	
Temir yo'l transportida ishlab chiqarish faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish	382
Yermatova Dilnoza Axmadjonovna	
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari	387
Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	
Issiqlik ta'minoti xizmatlarini ko'rsatish samaradorligi va sifatini baholash ko'rsatkichlari tizimi	390
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Issiqlik ta'minoti xizmatlari sifatiga ta'sir etuvchi omillar va ularni baholash	394
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga soliq solishni takomillashtirish.....	399
Abdullayev Zafarjon Alijonovich, Zaydullayev Abduhabib Boliqul o'g'li	
Sug'urta tashkilotlarida hisob siyosatini ishlab chiqishning ahamiyati.....	404
Abduraimova Maftunaxon Axmatovna	
Bank risklarini boshqarishning xalqaro tajribalari.....	409
Abdurasulov Jaxongir Abduvaliyevich	
Tadbirkorlik subyektlari ijtimoiy ma'sulligini ta'minlash mexanizmining amal qilish darajasi	416
Bayisbayev Javlon Nurlanovich	
Qishloq aholisining qishloq xo'jaligida bilim va innovatsiyalarni o'zlashtirishga ta'sir etuvchi omillarni iqtisodiy baholash (Samarqand viloyati misolida).....	421
Bozorova Lobar Nuralevna	
Направления совершенствования инновационных стратегий в деятельности промышленных предприятий	427
Дониерова Зухрабону Алишер кизи	
Mol-mulk solig'ining korxonalar faoliyatiga ta'siri.....	432
Qudiyarov Kishibay Ramatullayevich	
Banklar reytingini aniqlash va barqarorligini ta'minlashning ustuvor yo'nalishlari.....	438
Maxmudov Omon Tuxtayevich	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida tijorat banklarining aktiv va passiv operatsiyalarini innovatsion usullar orqali boshqarishni takomillashtirish	442
Mo'minova Ma'suda Baxtiyarovna	
Auditorlik tekshiruvini dasturiy ta'minot asosida tashkil etish: muammo va yechimlar.....	447
Nazarova Kamola Sattoral qizi	
Ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirishning davlat tomonidan tartibga solish konsepsiyasi.....	453
Normurodov Xusan Eshmaxmatovich	
O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ahamiyati hamda uni rivojlantirish istiqbollari.....	460
Nurullayeva Shaxnoza, Saydullayeva Saodat	
Tijorat banklari inson kapitali samaradorligini baholashda KPI ko'rsatkichlaridan foydalanish mexanizmlari	467
Turaeva Mastura Kurbanovna	
Сущность и особенности инвестиционно-строительного процесса	471
А. Бектемиров, Б.М. Абдувалиев	
Tijorat banklarida muammoli kreditlarni boshqarishning dolzarb masalalari.....	478
Saidov Hayotjon Raxmatulloyevich	
Tijorat banklarida kredit operatsiyalari hisobini takomillashtirish.....	482
Sa'dullayeva Asalxon Muzaffarovna	
Ko'p tarmoqli fermer xo'jaliklarining raqobatbardoshlikni baholash usullari	485
Abdulloyev Asliddin Junaydullayevich, Teshayev Mirolim Djumayevich	
Tadbirkorlik subyektlarida soliq yukini optimallashtirish mexanizmi	490
To'xsanov Qudratillo Nozimovich	

Davlat sektorida ichki audit tadbirlarini umumiy rejalashtirish Xamidova Z. U.	495
Aholi moliyaviy savodxonligini oshirish va uning ahamiyati..... Xudayarova Xurshida Abdunazarovna	501
Kambag'allikni qisqartirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi..... Xudoyberdiyev Jamshid Juraboy o'g'li	505
Oliy ta'lim muassasalarida buxgalteriya hisobi va ichki auditni takomillashtirish Shaymatova Nargiza Ashurovna	511
Raqamli iqtisodiyot sharoitida sug'urta xizmatlari..... Shodmonova Odina G'ofur qizi	516
Fuqarolar davlat pensiya ta'minoti tizimining amaldagi holati tahlili..... Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li	520
Aholiga bank xizmatlari ko'rsatishning ijtimoiy ahamiyati..... Eldor Uskanov	525
Innovatsion boshqaruvning ilg'or xorijiy tajribalari Yusupova Jamila Karamatdinovna	530
Neft-gaz korxonalari moliyaviy-iqtisodiy faoliyati natijalari tahlili ("O'ZBEKNEFTGAZ" AJ misolida) Umurzoqov Jamoliddin Sherbekovich	534
Korxonalarda savdo marketing faoliyati samaradorligini baholash..... Sobirov Azizbek Avzbekovich	541
Moliyaviy firibgarliklarga qarshi kurashishda raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari..... Gadaev Ismat Yadgarovich	548
Hududlarda islom iqtisodiyoti tamoyillari asosida amalga oshirilgan investitsion loyihalar: to'siqlar va yechimlar Irgasheva Gulbahor Sodiqovna	551
O'zbekistonda investitsiyalardan samarali foydalanish asosida oziq-ovqat sanoati samaradorligini oshirish yo'llari..... Kobilova Nasiba Xurramovna	554
Foreign Economic Relations as a Factor of Effective Functioning of the Economy Bakhodurova Sulkhiya Azizkhodjaevna, Li Marina Rudolfovna, Mukhtarova Donata Ravshanbekovna, Romashkin Roman Anatolyevich	561
Modern Approaches to the Organization and Development of the Consumer Services Market Musyeva Shoira Azimovna	566
Ishlab chiqarish siklini qisqartirishning iqtisodiy samaradorligi..... Odina Nabiyeвна Tuychiyeva, Nazarova Latofat Toirjon qizi	570
Asalarichilik mahsulotlari bozorida marketing strategiyasini amalga oshirish..... Rashidova Xadicha Tursunalievna	575
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida bank faoliyatini iqtisodiy-matematik modelashtirish yo'llari Raxmanov Mexridin Sindarovich	581
Korporativ boshqaruv amaliyoti bo'yicha hisobot tuzish bo'yicha xorijiy tajriba..... Tashmatov Rustam Xusanovich	586
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	592
Iqtisodiyotda turizm o'rnini statistik baholash uslubiyoti..... Zilola Jumanova	595
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан Абдуллоев Фуркат Олимджонович	602
Блокчейн-технология и информационная безопасность в цифровой экономике Узбекистана..... Кадиров Алишер Исмаилович	607
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов Раупов Жамшид Рашидович	611

O'zbekistonda zamonaviy kabel va sim mahsulotlari ishlab chiqaruvchi korxonalar faoliyatiga nazar.....	617
Rashidova Odina Olimjon qizi	
Современные тенденции развития валютных отношений в Узбекистане	622
Камалов Камолалдин Кахрамонович	
Sug'urta sohasining O'zbekiston iqtisodiyotidagi o'rni	626
Sharobiddinov Akramjon Goyibbayevich	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning xorij tajribasi va undan O'zbekistonda foydalanish yo'nalishlari	630
Fayziyeva Aziza Azamat qizi	
Modeling the Stackelberg strategy in a linear model (linear city) Hotelling.....	635
Musayeva Shaira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilkhomovna	
Mulkning kapitallashuvi darajasini iqtisodiy jihatdan amalga oshirish samaradorligini baholash uslublari.....	644
Norboyev Odil Abrayevich	
Tijorat banklarining kredit portfelini amaliy holati va ekonometrik tahlillari: ATB "Aloqabank" misolida.....	649
Norov Akmal Ruzimamatovich, Norova Nozima Nabiyeвна	
O'zbekistonda "yashil iqtisodiyot" muhitida kreditlash va moliyalashtirish imkoniyatlari	654
Taxir Urkinbayev	
Budjet tashkilotlarida ichki nazorat tizimini tashkil qilishning xususiyatlari.....	658
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
Chinese Commercial Banks Experience in Asset Diversification	663
Uktamova Nozima Narzulla kizi	
Sanoat taraqqiyotida ishlab chiqarish korxonalarini ustuvor rivojlantirish istiqbollari.....	667
Yadgarov Akram Akbarovich	
Анализ деятельности коммерческих банков Узбекистана по кредитованию физических лиц.....	673
Базарова Нигора Равшановна	
Mahalliy va xorijiy investitsiyalarni jalb etishning innovatsion jarayonlarga ta'sirini baholash.....	684
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	689
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o'g'li	
Tashqi mehnat migratsiyasi.....	694
O. N. Djurayev	
Raqamli iqtisodiyotda sanoat tarmog'ining davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishini baholash	699
Otaboyeva Dildora	
Nobank kredit tashkilotlarining moliyaviy xizmatlari sifatini oshirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi	705
Raimov Xurshid Muxtorovich	
Tijorat banklarida moliyaviy injiniringni qo'llash istiqbollari	711
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
O'zbekiston Respublikasi moliya bozorida tijorat banklari faoliyati: muammo va yechimlar	716
Toymuxamedov Ibroxim Rixsiboevich, Jumaev Islombek Akram o'g'li	
Agrar ta'lim tizimida boshqaruv samaradorligini oshirish yo'llari	723
Boltayev Nurali Shiramatovich, Beglayev Uchqun Xurramovich, Abdiyev Izzat Risqiboyevich	
O'zini o'zi band qilgan shaxslardan olinadigan soliqlarni takomillashtirish orqali yashirin iqtisodiyotni jilovlash masalalari	731
Davranov Iskandar Jumayevich	
Iqtisodiy konsentratsiyalarni tartibga solish va nazorat qilishni takomillashtirish.....	738
Luqmanov Sharifxon A'zam o'g'li	
Role of Private and Public Kindergartens in Early Childhood Development	744
Makhmudova Munisakhon Abbos qizi	
"Yashil" enegriya quvvatlarini barpo etish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash asosi sifatida.....	749
Muminova Elnoraxon Abdukarimovna, Umarova Dilnoza Oybek qizi	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda CVP-tahlilni tashkil etishning muammoli jihatlari	754
Qlichev Baxtiyor Pardayevich	

Korxonada likvidlik riskini minimallashtirish orqali uning moliyaviy barqarorligini saqlab qolish	759
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Развитие международных торгово-экономических связей Республики Узбекистан	766
Ким Татьяна Валерьевна, Гофуржонов Шахрибону Бахромжон кизи	
Kapital qurilishni boshqarish samaradorligini oshirishning dolzarb masalalari	774
A. Bektemirov, M. U. Sarimsoqov	
O'zbekiston mehnat bozorida yoshlarning ish bilan bandlik darajasini oshirish.....	780
Mambetjanov Qahramon Qurbandurdiyevich, Bahromov Shahzod Fazliddinovich	
Роль имиджа в улучшении инвестиционной привлекательности высших учебных заведений.....	787
Жанзаков Бекзот, Жонузиков Мирзабек	
Innovatsion kichik tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha xorij tajribasi va uni mamlakat iqtisodiyotida qo'llash imkoniyati.....	795
Toshaliyeva Saodat Toxirovna, Eshqulova Dilorom Abduravupovna	
Перспективы развития банковского сектора в Узбекистане для иностранных туристов	802
Муминов Шахзод Низомиддинович, Каримова Азиза Махмадризоевна	
Innovatsion faoliyat moliyaviy modellari va mexanizmlarini rivojlantirishning konseptual asoslari	806
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Qishloq xo'jaligi tarmoqlarini innovatsion rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan respublikamizda samarali foydalanish yo'llari	814
Ishniyazov Baxrom Normamatovich	
Turistik xizmatlarining o'ziga xos xususiyatlari va marketing tadqiqotlari.....	819
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna	
Qoraqalpog'iston qishloq xo'jaligi: asosiy muammolar va rivojlanishining ustuvor yo'nalishlari	823
Yeshimbetov Uktamjon Xudaybergenovich	
Iqtisodiyotning erkinlashtirilishi sharoitlarida kichik biznes sektori rivojlanishining imkoniyatlari.....	832
Botirova R. A., Sirojiddinov I. Q.	
Kriptoalyuta va blokcheyn tadqiqotlari: tendensiyalar va istiqbollar	835
Berdiqulov Jurabek	
Bank risklarni monitoring qilish tizimini takomillashtirish	837
Hamroyev Sherzod Axtamovich	
O'zbekiston hududlariga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda ko'p qavatli "yashil" fermer xo'jaliklarini tashkil etishning ahamiyati	843
Turdimuratova Aziza Alisherovna	
Surxondaryo viloyatining mahalliy budjet daromadlarini oshirish yo'llari va uni arima modeli asosida prognozlash.....	846
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Qishloq xo'jaligi tarmog'ining mamlakat iqtisodiyotidagi o'rni va undagi tarkibiy o'zgarishlarni statistik baholash.....	856
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatish korxonalarining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati	863
Pardayev Jamshid Muzaffarovich	
Turizm bozorini rivojlantirishda mehnat bozorining tutgan o'rni va ahamiyati	872
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna, Berdikulov Jurabek	
Проблемы расчета определения и планирования прибыли предприятий в условиях модернизации экономики	876
Алиева С.С.	

BIOLOGIK AKTIVLAR BUXGALTERIYA HISOBNI MILLIY VA XALQARO STANDARTLARGA MUVOFIQ TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI

Axmadaliyeva Zebo Abduxalimovna

Farg'ona politexnika instituti "Buxgalteriya hisobi va audit"
kafedrası mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya: Maqolada biologik aktivlarni BHMS va MHXS lari asosida tan olish mezonlari tahlili, moliyaviy hisobotlarda biologik aktivlar to'g'risidagi axborotni ochib berish shaffofligini investitsiya muhitiga ta'siri ochib berilgan.

Kalit so'zlar: biologik aktivlar, ko'p yillik ekinlar, ishchi va mahsuldor hayvonlar, biologik transformatsiya, yig'im, sotish xarajatlari, balans qiymati, haqqoniy qiymat.

Abstract: The article analyzes the criteria for recognition of biological assets based on national accounting standards and IFRS, the impact of the transparency of disclosure of information about biological assets in financial reports on the investment environment is revealed.

Key words: biological assets, perennial crops, working and productive animals, biological transformation, collection, cost of sales, book value, fair value.

Аннотация: В статье проанализированы критерии признания биологических активов на основе BHMS и MHXS, выявлено влияние прозрачности раскрытия информации о биологических активах в финансовой отчетности на инвестиционную среду.

Ключевые слова: биологические активы, многолетние культуры, рабочие и продуктивные животные, биологическая трансформация, сбор, себестоимость реализации, балансовая стоимость, справедливая стоимость.

KIRISH

Mamlakatimiz iqtisodiyotiga xorijiy investitsiyalarni to'g'ridan-to'g'ri jalb etilishi, erkin iqtisodiy zonalarining tashkil etilishi va faoliyat yuritishi buxgalteriya hisobini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida tashkil qilishni zarurat qilib qo'yimoqda. Hozirgi vaqtda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari xo'jalik subyektlar tomonidan tashqi foydalanuvchilar ehtiyojlarini qondirishga yo'naltirilgan buxgalteriya axborotini tayyorlashda tobora keng foydalanilmoqda. Bu holat axborotni sifatini oshirish, kapital qiymatini pasaytirish, kapital bozoriga kirishni osonlashtirish kabi bir qator sabablar bilan izohlanadi.

O'zbekiston Respublikasi buxgalteriya hisobining milliy standartlari (BHMS)ning talablari ko'plab pozitsiyalari bo'yicha moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS) talablariga juda yaqinlashtirilgan bo'lsa-da, ba'zan asosiy pozitsiyalar bo'yicha farqlar hamon saqlanib qolmoqda. Bundan kelib chiqadiki, malakat taraqqiyotini ta'minlashda buxgalteriya hisobi va hisobotlarni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida yurituvchi tadbirkorlik subyektlari uchun biologik aktivlarni tan olish, ularni transformatsiya jarayoni bilan bog'liq masalalarni ko'rib chiqishni taqozo etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Aktivlarni hisobga olish muammolari har doim iqtisodchi olimlarning diqqat markazida bo'lib kelgan. Ushbu muammoning ko'p jihatlari xorijiy iqtisodchi-olimlari tomonidan, ya'ni V.P.Astaxov, N.M. Balakireva, Dj. K. Van Xorn, A.A.Dadonov, L.I.Kulikovalar¹ ilmiy ishlarida yoritilgan.

¹ Астахов В.П. Бухгалтерский учёт: внеоборотные активы и ценные бумаги. –М.: Гардарика, Экспертное бюро, 1997. – с. 400; Балакирева Н.М. Нематериальные активы: учёт, аудит, анализ. Учебное пособие. –М.: изд-во Эксмо, 2005. –с. 416; Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами: пер. с англ. / Гл. ред. серии Я.В. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 2001. –с. 456; Додонов А.А. Амортизация и износ основных средств. –М.: изд-во Московского технологического института, 1994. – с. 168; Л.И.Куликова Концепция бухгалтерского учета долгосрочных материальных активов в коммерческих организациях. Автореферат диссертации д.э.н. Казан: –2001 г.

Zamonaviy buxgalteriya hisobi tadqiqotchilaridan S.A.Sergeeva, A.N.Ivanova, M.I.Bakanov, A.D.Sheremet, N.A.Kazakova² kabi olimlar o'z ishlarida uzoq muddatli aktivlar masalalariga to'xtalib o'tganlar.

I.A.Blankning fikricha aktivlar – korxonaga investitsiya qilingan kapitaldan shakllangan korxonaning mulkiy qiymati; aktivlarga faqat korxona tomonidan nazorat qilinadigan iqtisodiy resurslar kiradi; korxonaning xo'jalik faoliyatida iqtisodiy resurs sifatida foydalaniladigan aktivlar ma'lum unumdorlik bilan tavsiflanadi; aktivlar foyda yaratuvchi va jamlovchi iqtisodiy resurs hisoblanadi; korxonaning xo'jalik faoliyatida foydalaniladigan aktivlar doimiy harakatda bo'ladi; xo'jalik faoliyatida aktivlardan foydalanish vaqt omili bilan uzviy bog'liqdir; xo'jalik faoliyatida aktivlardan foydalanish. tadbirkorlik omili bilan uzviy bog'liqdir; aktivlar tarkibida yuzaga keladigan mulkiy qiymatlar likvidlik omili bilan bog'liq.

Biologik aktivlarni baholash metodologiyasiga, jumladan, naslli qo'ychilikda buxgalteriya hisobining rivojlanishiga Ageeva R.A., Alborov, N.Yu., A.E.Vyruchaeva, G.R.Kontsevov, M.A.Korovina, Yu.I.Sigidov, Z.V.Udalova, A.V.Frolov, L.I.Xoruj, M.A.Shadrina va boshqalar katta hissa qo'shganlar. Lekin mazkur ishlarda biologik aktivlarning hozirgi paytdagi boshqaruv hisobini kompleks rivojlantirish masalalari va tegishli bozor xo'jaligi sharoitlariga mos keladigan naslchilik ishlab chiqarish subyektlarida biologik aktivlarni boshqarishni hisobga olish va axborot bilan ta'minlash imkonini beruvchi tashkiliy-uslubiy vositalar kam rivojlanganligi, vujudga kelayotgan muammolari va ularni hal qilishdagi buxgalteriya hisobi oldidagi masalalarning yetarlicha tadqiq etilmaganligi, mazkur mavzuning tadqiq obyekti sifatida o'rganilishiga sabab bo'ldi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida tahlil va sintez, induksiya va deduksiya, statistik guruhlash, ekspert baholash, ilmiy abstraksiyalash va boshqa usullardan keng foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekiston Respublikasida buxgalteriya hisobi va hisoboti tizimida amalga oshirilayotgan o'zgarishlar tadbirkorlik subyektlar faoliyatining moliyaviy natijalari va moliyaviy holati haqidagi manfaatdor foydalanuvchilar uchun foydali bo'lgan axborotni shakllantirishni ta'minlashga qaratildi. Respublikamizda buxgalteriya hisobi va hisobotining kelgusi taraqqiyoti uchun qulay sharoit vujudga keldi, bunda hisobot obyektlarining aksariyat qismini o'z ichiga oluvchi me'yoriy-huquqiy hujjatlar amalga kiritildi, ammo ushbu hujjatlarni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari va ularga bo'lgan talablarning o'zgarib borayotganligi nuqtayi nazaridan tubdan ko'rib chiqish lozimligini taqozo etmoqda. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari talablariga muvofiq buxgalteriya hisobotlari shaklini o'zgartirishning umumiy ma'nosi O'zbekiston Respublikasi BHMS qoidalariga muvofiq tuzilgan hisobotlar bilan ularni MHXSga muvofiq tuzilgan hisobotlar deb e'tirof etish imkonini beruvchi tuzatishlarni amalga oshirishdan iborat masala qo'yilmoqda.

Jumladan, 5-sonli buxgalteriya hisobining milliy standartlarida (BHMSN⁵) asosiy vositalarni tan olish mezonlari, 16-sonli buxgalteriya hisobining xalqaro standartlari (IAS16) talablariga mos kelmaydi. Masalan, milliy standartda ishchi va mahsuldor hayvonlar, ko'p yillik o'simliklar asosiy vositalar tarkibiga (0170, 0180-schotlarda) kiritilgan, lekin IAS16 ga ko'ra esa qishloq xo'jaligi faoliyatiga tegishli biologik aktivlarni asosiy vosita sifatida tan olmaydi. Chunonchi, qishloq xo'jaligi faoliyatiga tegishli biologik aktivlar 41-sonli buxgalteriya hisobining xalqaro standartlari (IAS41) "Qishloq xo'jaligi" nomli standartda yuritiladi.

Milliy hisob tizimida qishloq xo'jaligiga oid asosiy vositalarni tasniflash, tavsiflash, baholash hamda hisobini yuritish xalq xo'jaligining barcha tarmoqlari uchun belgilangan umumiy tartiblarga asoslanadi. Shu bilan birga asosiy vositalarning o'ziga xos tarkibi, ulaning maqsadi, ishlatilishi va boshqa jihatlari ular hisobida ayrim o'ziga xos xususiyatlar mavjudligidan darak beradi. Bu xususiyatlar qishloq xo'jaligi korxonalarida asosiy vositalar hisobiga o'ziga xos vazifalarni ham yuklaydi.

Qishloq xo'jaligi korxonalarida asosiy vositalarni guruhlashda ishchi va mahsuldor hayvonlar alohida guruhga ajratiladi. Ushbu guruhga ishchi kuchi sifatida ishlatiladigan hamda mahsuldor hayvonlar (ot, tuya, ho'kiz, tonalar, eshaklar, ona mollar) kiradi. Bu guruhga kiruvchi asosiy vositalarning hisobi maxsus 0170- "Ishchi va mahsuldor hayvonlar" schotida yuritiladi. Qolgan guruhga kiruvchi asosiy vositalarning hisobi, barcha tarmoqlardagi singari, 21-son BHMSda nazarda tutilgan mos ravishdagi schotlarda olib boriladi.

Qishloq xo'jaligiga faoliyati bilan bog'liq asosiy vositalar qiymatini baholash 5-son BHMS "Asosiy vositalar"ga muvofiq umumbelgilangan tartibda amalga oshiriladi. Qishloq xo'jaligi korxonalarida asosiy vositalarning hisob bahosi, ularning boshlang'ich qiymati hisoblanadi. Buxgalteriya balansida asosiy vositalar ularning qoldiq qiymatida aks ettiriladi. O'z xo'jaligida boqilgan, shuningdek, chetdan xarid qilingan mahsuldor va ishchi hay-

2 H.A.Казакова Анализ финансовой отчетности. Консолидированный бизнес. Учебник. –М.:Издательство Юрайт, 2019.

vonlarni asosiy vositalarga kirim qilishda boshlang'ich qiymat bo'lib ularni parvarishlashga (sotib olish) ketgan jami xarajatlarning birgalikda olingan qiymati (tannarxi) hisoblanadi.

Asosiy vositalar tarkibiga kiritiladigan ko'p yillik ekinlar (mevali bog'lar, tokzorlar, choy plantatsiyalari, o'rmonlar va shu kabilar)ning boshlang'ich qiymati, ularning yoshidan qat'i nazar, nihollar qiymati hamda nihollarni ekish, parvarish qilish va o'stirishga sarflangan xarajatlardan tashkil topadi.

Qishloq xo'jaligiga oid asosiy vositalarning kirimi va chiqimini rasmiylashtirishda davlat organlari tomonidan tasdiqlangan boshlang'ich hujjatlarning namunaviy shakllaridan foydalaniladi. Chunonchi, yangi qurilishdan olingan asosiy vositalar, yordamchi xo'jaliklardan olingan ko'p yillik o'simliklarning nihollari qabul qilish-topshirish dalolatnomalari bilan rasmiylashtiriladi.

Mollarni bir guruhdan ikkinchi guruhga o'tkazishga "Guruhdan guruhga o'tkazish dalolatnomasi" tuziladi.

Qishloq xo'jaligiga oid asosiy vositalarning kirim qilingan sintetik hisobi 0100-"Asosiy vositalarni hisobga oluvchi schotlar" tizimida ularning alohida guruhlari uchun ochilgan schotlarda yuritiladi.

Asosiy vositalar tarkibidan katta yoshli mahsuldor va ishchi hayvonlarning, bog'lar hamda tokzordarning mahsuldorlikni kamayishi, kasallanishi, lat yeyishi, o'lishi natijasida balansdan chiqarilishiga tegishli veterinariya va agronomiya xulosalari olinadi. Agar ushbu asosiy vositalar sug'urtalangan bo'lsa, ularni balansdan chiqarish natijasida ko'rilgan zararlar sug'urta tushumi hisobidan qoplanadi.

Respublikamiz Soliq kodeksiga muvofiq ishchi hayvonlar va ko'p yillik o'simliklar yiliga 10% me'yorida amortizatsiya qilinadigan asosiy vositalar guruhiga kiradi. Lekin, ushbu asosiy vositalarning foydali xizmat muddatini aynan o'n yil qilib belgilash juda ham nisbiydir. Odatda, ishchi hayvonlar o'n yil ham xizmat qilmasliklari yoki undan bir necha bor ko'p muddatda xizmat qilishlari mumkin. Ko'p yillik o'simliklarning qariyb yarim asr, hattoki bir asrgacha hosil beradigan turlarining borligi ham sir emas. Shu bois ham ishchi hayvonlar va ko'p yillik o'simliklar bo'yicha amortizatsiya hisoblash bo'yicha belgilangan muddatlarni eng kam xizmat muddati sifatida e'tirof etilishi maqsadga muvofiqdir.

Chorva mollarini, odatda, bir vaqtning o'zida ham ishchi hayvonlar ham mahsuldor hayvonlar hisoblanadi. Masalan, ot yoki tuyani yuk tashish bo'yicha ishchi hayvon, nasl yoki mahsulot (go'sht, sut) berishiga ko'ra mahsuldor hayvon, deb atash mumkin. Shu bois ham, qishloq xo'jaligiga oid asosiy vositalar ishchi hayvonlar bo'yicha amortizatsiya hisobini to'g'ri yuritishning muhim shartlaridan biri bo'lib ushbu guruhga kiruvchi hayvonlarning tarkibi va ro'yxatini aniq belgilash hisoblanadi.

Ko'p yillik o'simliklar ham ekilganligidan hosil bermaydi. Ular, odatda, 2-3 yildan keyin hosilga kiradi. Shu bois ham, ushbu asosiy vositalar bo'yicha amortizatsiyani ulani parvarishlash boshlangandan keyin qaysi muddatdan boshlab hisoblanish vaqtini aniq belgilash muhim masalalardan biri hisoblanadi.

Ta'kidlash joizki, ba'zi bir korxonalarda ayrim hayvonlarni sotib olishga sarflagan mablag'lari asosiy podani shakllantirish xarajatlari sifatida tan olinmaydi. Chunonchi, parrandalar, quyonlar, qimmatbaho mo'ynali hayvonlar, asalarilar, qo'riqchi itlar va boshqa shu kabi hayvonlar, ularning qiymatidan qat'i nazar, asosiy poda tarkibida hisobga olinmaydi. Ular joriy aktivlar tarkibiga kiritiladi va mos ravishda 1100-"O'stirishda va boquvda mollar" schyotida hisobga olinadi.

Buxgalteriya hisobining xalqaro standartlarga ko'ra esa qishloq xo'jaligi bilan bog'liq operatsiyalar BHXS 41-"Biologik aktivlar" standartida yuritiladi. Ushbu Standart faqatgina yig'im jarayonidagi qishloq xo'jaligi hosiliga, ya'ni tadbirkorlik subyekti biologik aktivlarining yig'ishtirilgan mahsulotiga, nisbatan qo'llaniladi, bunda BHXS2-"Tovar-moddiy zaxiralar" yoki boshqa tegishli standart qo'llaniladi. Shu tufayli, mazkur standart yig'imdan so'ng qishloq xo'jaligi hosilini qayta ishlash jarayonini inobatga olmaydi. Bunday qayta ishlash jarayoni qishloq xo'jaligi faoliyatining mantiqiy va tabiiy davomi hamda sodir bo'layotgan jarayonlar biologik transformatsiya bo'yicha ayrim o'xshashliklarga ega bo'lsada, bunday qayta ishlash mazkur standartdagi qishloq xo'jaligi faoliyatining ta'rifi doirasiga kiritilmaydi.

Qishloq xo'jaligi bilan bog'liq turli xildagi aktivlarni tasniflashda maxsus BHXS41 "Qishloq xo'jaligi" standartining talablariga amal qilish lozim. Bunda mazkur standartda tasniflash masalalariga terminologiya darajasida katta e'tibor qaratiladi.

Mazkur standartda qishloq xo'jaligi faoliyati deyilganda xo'jalik subyekti tomonidan sotish yoki qishloq xo'jaligi hosiliga yoki qo'shimcha biologik aktivlarga aylantirish uchun biologik aktivlarning biologik transformatsiyasini va yig'imini boshqarishdan iborat ta'rifi berilgan. Biroq hamma tirik hayvon va o'simliklar ham avtomatik ravishda 41-son MHXS amal qilish doirasiga tushmaydi.

Masalan, agar korxona qoramolni ko'paytirish maqsadida saqlasa, bu biologik aktiv deyiladi va 41-son MHXS qo'llaniladi.

Agar korxona o'z iste'moli uchun qora mol boqsa va ko'paytira biologik aktiv hisoblanmaydi va bu standart qo'llanilmaydi. Bunda qoramol hisobini 16-son BHXS-"Asosiy vositalar" yoki 2-son BHXS-"Tovar-moddiy zaxiralar" standartini qo'llab yuritadi.

1-jadval: Standartning qo'llanishi

41-sonli BHXS-"Biologik aktivlar" qo'llanilishi		
Biologik aktivlar	Yig'im jarayonidagi qishloq xo'jaligi hosillari	Davlat grantlari

Standart qoidalari faqat yig'im jarayonidagi qishloq xo'jaligi hosiliga, ya'ni qishloq xo'jaligi subyekt biologik aktivlarining yig'ishtirilgan mahsulotiga nisbatan qo'llaniladi. Keyingi jarayonlarda (masalan, qayta ishlash) bu to'g'ridan-to'g'ri 2-son BHXS "Tovar-moddiy zaxiralar" yoki boshqa tegishli standartlarda qo'llaniladi.

Respublikamizda tashkil etilayotgan klasterlarda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yig'ishtirish jarayoni uchun 41-son BHXSni qo'llash maqsadga muvofiqdir. Masalan, urug'chilik klasterida paxta o'simlik sifatida biologik aktivga va paxta xom ashyosi sifatida qishloq xo'jaligi hosiliga kiradi. Uni yig'imidan so'ng qayta ishlash natijalaridagi kalava ip va kiyimlarga boshqa standartlar amal qiladi.

Demak, qayta ishlash jarayonlari qishloq xo'jaligi faoliyatining mantiqiy va tabiiy davomi bo'lsada, sodir bo'layotgan jarayonlar biologik transformatsiya bo'yicha ayrim o'xshashliklarga ega bo'lishidan qat'i nazar ushbu standartdagi qishloq xo'jaligi faoliyatining doirasiga kiritilishi mumkin emas.

2-jadval: "Qishloq xo'jaligi" 41-son BHXSdagi ta'riflar

№	Atama nomi	Berilgan ta'rif
1	Qishloq xo'jaligi hosili	Qishloq xo'jaligi subyektining biologik aktivlarining yig'ishtirilgan mahsulotidir
2	Biologik aktiv	Tirik hayvon yoki o'simlikdir
3	Biologik transformatsiya	Biologik aktivdagi sifat va miqdor jihatdan o'zgarishlarga sabab bo'ladigan o'sish, nasl buzilishi, ishlab chiqarish hamda ko'payish jarayonlarini qamrab oladi
4	Biologik aktivlar guruhi	O'xshash tirik hayvonlar yoki o'simliklar umumlashmasidir
5	Yig'im	Mahsulotni biologik aktivdan ajratish yoki biologik aktivning hayot jarayonining tugatilishidir
6	Sotish xarajatlari	Moliyalashtirish xarajatlari va daromad solig'idan tashqari, aktivni hisobdan chiqarish bilan bog'liq qo'shimcha bevosita xarajatlardir.
7	Balans qiymati	Aktivning moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotda tan olinadigan qiymatidir
8	Haqqoniy qiymat	Baholash sanasida bozor ishtirokchilari o'rtasidagi odatdagi operatsiyada aktivni sotishda olinishi mumkin bo'lgan yoki majburiyatni o'tkazishda to'lanishi mumkin bo'lgan narxdir. (13- son MHXS "Haqqoniy qiymatni baholash")
9	Davlat grantlari	20-son BHXS "Davlat grantlarini hisobga olish va davlat yordamini ochib berish" da ta'riflangandek ta'rifga ega

Tadbirkorlik subyekt joriy hisobot mobaynida biologik aktivlar va qishloq xo'jaligi hosilini dastlabki tan olinishida hamda biologik aktivlarning sotish xarajatlari chegirib tashlangandagi haqqoniy qiymatidagi o'zgarishi natijasida vujudga keladigan jami foyda yoki zararni ochib berishi va har bir guruhi tasniflanishi lozim.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Biologik aktivlar buxgalteriya hisobida olib borilgan tadqiqot asosida quyidagicha xulosa berildi.

Milliy hisob tizimida qishloq xo'jaligiga faoliyati bilan bog'liq asosiy vositalar qiymatini baholash 5-son BHMS "Asosiy vositalar"ga muvofiq umumbelgilangan tartibda amalga oshiriladi. Buxgalteriya hisobi qonunchiligi va milliy standartlarda biologik aktivlar tushunchasi boshqacha talqinda berilgan; jumladan, 21-son BHMSda (Xo'jalik yurituvchi subyektlar moliyaviy-xo'jalik faoliyatining buxgalteriya hisobi schyotlar rejasini qo'llash bo'yicha yo'riqnoma, 1-bo'lim, 2-band) "Ishchi va mahsuldor hayvonlar", "Ko'p yillik o'simliklar" va "O'stirishdagi va boquvdagi hayvonlarni hisobga oluvchi schyotlar" nomi bilan hisobga olinadi. Qishloq xo'jaligi hosiliga kiruvchi bir yillik o'simliklar (paxta, g'alla va boshq.) bunda hisobga olinmagan.

Bizning fikrimizcha, Respublikamiz qishloq xo'jaligi faoliyati bilan bog'liq korxonalar uchun "Qishloq xo'jaligi" nomli 41-sni BHXS negizida Agrar soha uchun "Biologik aktivlar hisobi" yoki shunga o'xshash modefikatsiyalashgan standartni ishlab chiqish zarur deb hisoblaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Астахов В.П. Бухгалтерский учёт: внеоборотные активы и ценные бумаги. – М.: Гардарика, Экспертное бюро, 1997. – с. 400.
2. Балакирева Н.М. Нематериальные активы: учёт, аудит, анализ. Учебное пособие. – М.: изд-во Эксмо, 2005. –с. 416.
3. Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами: пер. с англ. / Гл. ред. серии Я.В.
4. В.М.Витальевна развитие организационно-методического обеспечения управленческого учета биологических активов Автореферат диссертации д.э.н. Воронеж – 2022.
5. Додонов А.А. Амортизация и износ основных средств. – М.: изд-во Московского технологического института, 1994. – с. 168.
6. Л.И.Куликова Концепция бухгалтерского учета долгосрочных материальных активов в коммерческих организациях. Автореферат диссертации д.э.н. Казан: – 2001 г.
7. Н.А.Казакова Анализ финансовой отчетности. Консолидированный бизнес. Учебник – М.:Издательство Юрайт, 2019.
8. Z.Axmadaliyeva Organization of Long-Term Asset Accounting on the Basis of International Standards // CENTRAL ASIAN JOURNAL OF INNOVATIONS ON TOURISM MANAGEMENT AND FINANCE november 2021 URL: <http://cajitm.centralasianstudies.org/index.php>.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.